

ОСВІТА ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Валентина Жук, Інститут спеціальної педагогіки

Національної академії педагогічних наук України

Стаття присвячена особливостям освіти дітей з порушеннями слуху в Україні. Визначено медико-технічні та соціально-педагогічні чинники, що зумовлюють ефективне засвоєння навчального матеріалу, наукові принципи розроблення змісту освіти дітей з порушеннями слуху, названо сучасні світові тенденції, які є стратегічними напрямками розбудови української системи навчання і виховання глухих дітей та дітей зі зниженим слухом.

Ключові слова: діти з порушеннями слуху, глухі діти, діти зі зниженим слухом

ОБРАЗОВАНИЕ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА: СОВРЕМЕННОЕ ПОЛОЖЕНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Валентина Жук, Институт специальной педагогики

Национальной академии педагогических наук Украины

Статья посвящена особенностям образования детей с нарушениями слуха в Украине. Определены медико-технические и социально-педагогические факторы, которые обеспечивают эффективное усвоение учебного материала, научные принципы разработки содержания образования детей с нарушениями слуха, названы тенденции, которые являются стратегическими направлениями усовершенствования украинской системы обучения и воспитания глухих и слабослышащих детей.

Ключевые слова: дети с нарушениями слуха, глухие дети, слабослышащие дети

THE EDUCATION OF CHILDREN WITH HEARING DEFICIENCIES: CURRENT SITUATION AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Valentyna Zhuk, Institute of Special Pedagogy

National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

The following article describes how children with hearing deficiencies are educated in Ukraine.

Modern international trends in education of children with hearing deficiencies have been analysed. They serve as guidance for improving Ukrainian system of education for children with complete and partial hearing loss.

Medico-technical and socio-pedagogical factors which provide effective absorption of educational materials have been defined. Amongst them were factors such as: identification of hearing disorders during the first days after child's birth, provision of quality hearing AID's within first months of life, provision of professional help at early stages, justified choice of the "learning path", diversity of the forms and methods of education, complex pattern of support, which is provided by the team of experts.

Scientific principles of development of maintenance of child education with hearing deficiencies have been named: compliance with the contents of education in a comprehensive school, adaptation of the requirements to the possibilities of content absorption, its understanding and demonstration of knowledge by children of the mentioned category, unity of conceptual provisions and structurally meaningful bases of upkeep of all the links of education, as well as maintenance of education for children with complete and partial hearing loss, flexibility of requirements of educational programs, personal selection of communication means, education with a trend to develop and improve.

Aims for further reform of education of children with hearing deficiencies in Ukraine have been shown.

Key words: children with hearing deficiencies, deaf children, children with hearing impairment

Ставлення до дітей з особливими потребами є одним з головних індикаторів цивілізованості суспільства. До осіб з порушеннями слуху за кілька століть воно змінилося від обмеження громадянських прав та заперечення здатності успішно навчатися до визнання таких людей повноправними членами суспільства, а мовні традиції спільноти нечуючих стали культурним надбанням. У наш час не виникає сумнівів щодо того, чи можуть та чи повинні люди з порушеннями слуху отримувати якісні освітні послуги на рівні з чуючими.

В останні роки суттєво удосконалюється наукове підґрунтя та практика навчання дітей з порушеннями слуху у більшості країн світу. Нові ціннісні орієнтації суспільства та держави зумовлюють необхідність реформування освіти дітей зазначеної категорії і в Україні.

Українськими вченими визначені методологічні орієнтири для таких змін, розроблено відповідні потребам сьогодення концептуальні положення /2,3,9/. Науково-пошукова діяльність дозволила визначити організаційно-педагогічні засади навчання глухих дітей та дітей зі зниженим слухом, створити відповідне навчально-методичне забезпечення /4,5,6,8/.

Розроблена концептуальна база, теоретико-методологічні положення, оновлений зміст освіти складають основу для нової парадигми реформування освіти дітей з порушеннями слуху в Україні.

Метою статті є аналіз сучасних тенденцій в освіті дітей з порушеннями слуху та окреслення стратегічних напрямів розбудови української системи навчання і виховання дітей зазначеної категорії.

Більшість дітей з порушеннями слуху в Україні здобуває освіту у спеціальних загальноосвітніх школах двох типів: для глухих дітей та для дітей зі зниженим слухом, а також у навчально-реабілітаційних центрах, де проводяться як загальноосвітні, так і корекційні заняття, зокрема з ритміки, розвитку слухового сприймання і формування мовлення. У таких закладах працюють педагоги із спеціальною освітою, приміщення обладнано звукопідсилювальною апаратурою, класи укомплектовано невеликою кількістю учнів, що дає змогу приділити увагу кожному з них, застосовуються спеціальні методики, навчання триває на два роки довше, ніж у звичайній школі (додається обов'язковий підготовчий клас та додатковий рік в основній освітній ланці), використовується два способи комунікації: з допомогою словесної (усної та письмової) та жестової мови.

Суттєві зміни, які відбулися у медичній, технічній та соціальній сферах, зумовили значні еволюційні зрушення в освіті дітей з порушеннями слуху. Нові медичні технології корекції слуху дали змогу багатьом людям суттєво покращити рівень сприймання звуків завдяки високотехнологічним слуховим апаратам, оперативному втручанню (вживляння слухових імплантів), зросла можливість опановувати словесне мовлення шляхом, максимально наближеним до природного, отримувати більше інформації з різних джерел. Сучасні технічні засоби, створені для роботи з дітьми з порушеннями слуху, надали можливість продуктивніше використовувати навчальний час.

Використання технології диференційованого навчання дає змогу так організувати навчальний процес, аби він мав максимальну користь для кожного учня не залежно від стану його слуху. Ідеологічні трансформації змістили акценти у ставленні суспільства до осіб з порушеннями слуху від розуміння їхньої сенсорної і мовленнєвої своєрідності як відхилення від норми до визнання розмаїття можливостей, мовних та культурних традицій природним явищем.

Перераховані досягнення останніх років посприяли зближенню та взаємопроникненню спеціальної і загальної освіти, усуненню бар'єрів між ними, як і між людьми з порушеним і збереженим слухом. Це вилилося у стійку світову тенденцію до поширення інклюзивного навчання, за якого у загальноосвітніх закладах створюються умови для спільного навчання дітей з порушеним і збереженим слухом. Практика такого навчання довела його гуманістичну соціальну спрямованість, особистісну зорієнтованість та важливу місію у вихованні толерантного, доброзичливого, позбавленого упередженості та нетерпимості у ставленні суспільства.

Виявлено медико-технічні та соціально-педагогічні чинники, що зумовлюють ефективне засвоєння навчального матеріалу учнями з порушеннями слуху:

- діагностування порушень слуху у перші дні життя дитини,
- якісне бінауральне слухопротезування у перші місяці життя,
- ранній початок фахової допомоги сурдопедагогів,
- свідомий, обґрунтований вибір «навчального шляху» (де і як навчати?),
- варіативність форм і методів навчання,
- комплексний характер супроводу, що здійснюється командою фахівців (лікарі, аудіологи, батьки, педагоги, психологи, інженери) /6/.

Вказані чинники розглядаються як «золотий стандарт» надання допомоги дітям з порушеннями слуху, від дотримання якого залежить:

- рівень розвитку та засвоєння дитиною знань у всіх ланках освіти,
- можливість отримувати ценову освіту (середню і вищу),
- якість опанування дитиною словесним мовленням,
- доступність навчального навантаження та рівень стресогенності навчального процесу як для учнів, так і для педагогів та батьків,

- можливість інтегрування у загальноосвітній простір.

Визначено наукові принципи розроблення змісту освіти дітей з порушеннями слуху: відповідності змісту загальної освіти; адаптації вимог до особливостей сприймання, мовленнєвого розвитку, засвоєння та презентації знань дітьми з порушеннями слуху; єдності концептуальних та структурно-змістових засад розроблення змісту усіх ланок освіти дітей глухих та дітей зі зниженим слухом; гнучкості програмних вимог; універсальності та варіативності методичних підходів; індивідуального добору комунікативних засобів; розвивально-корекційної спрямованості навчально-виховного процесу /7/.

В останні роки на нових методологічних засадах розроблено програми розвитку дошкільників зі зниженим слухом, складовою яких став ранній етап розвитку, програми початкового навчання, адаптується до можливостей дітей зміст основної ланки освіти /4,5,8/.

Для ефективної реалізації оновленого змісту необхідні системні зміни в організації допомоги людям з порушеннями слуху різних вікових груп.

Освіта дітей з порушеннями слуху в Україні є цензовою, глухі діти та діти зі зниженим слухом повинні опановувати знання на одному рівні з дітьми зі збереженим слухом.

Втім, на розвиток дітей зазначеної категорії мають гальмівний вплив наступні чинники:

- несвоєчасна діагностика порушень слуху та слухопротезування,
- пізній початок фахової педагогічної допомоги,
- обмеженість вибору форм і методичних підходів у навчанні,
- розрізненість та неузгодженість порад та дій фахівців, які надають допомогу.

Визначальним для подальшого розвитку і самореалізації дитини з порушенням слуху визнано ранній вік. Щоб не втратити безмежний і безцінний потенціал цього періоду необхідно вчасно дізнатися про проблеми зі слухом. Це завдання можливо вирішити, запровадивши скринінг слуху всіх новонароджених, раннє бінауральне слухопротезування та суттєво розширити мережу центрів ранньої допомоги.

Наступна сходинка – дошкільня. Загальновідомо, що саме в цей час закладаються основи всіх пізнавальних процесів та особистості в цілому. Дошкільники з порушеннями слуху у своєму розвитку значно більше залежать від впливу дорослих, ніж інші діти. Відсутність спеціальної допомоги у цей час важко надолужити у майбутньому. В Україні функціонують спеціальні дитячі садочки та спеціальні групи для дітей з порушеннями слуху при загальноосвітніх дошкільних закладах, які працюють в інтернатному режимі, діти дошкільного віку та їхні родини отримують спеціальну допомогу у реабілітаційних центрах відповідного профілю. Втім заклади для дошкільників з порушеннями слуху є не у кожному населеному пункті. Через віддаленість від місця проживання родини, а, у деяких випадках, недооцінку батьками важливості спеціальної фахової допомоги дітям, частина дошкільників з порушеннями слуху запізно починає навчання, що стає суттєвою перешкодою для опанування шкільної програми у подальшому. Відтак, залучення всіх дітей дошкільного віку з порушеннями слуху до кваліфікованої фахової допомоги – ще одне завдання, яке потребує вирішення.

Труднощі у шкільному навчанні дітей з порушеннями слуху, на думку науковців і практиків, спричиняє переобтяженість програм загальноосвітніх шкіл (які є основою для розроблення спеціальних програм для дітей глухих та зі зниженим слухом), що переноситься і на спеціальні програми, оскільки цього потребує спільний для дітей з порушеним і збереженим слухом ценовий рівень освіти. Для вирішення цієї проблеми зроблено суттєві кроки.

На шлях спрощення змісту навчання впевнено стала загальноосвітня школа, що дало змогу спрощувати й програми спеціальних шкіл.

Діти з порушеннями слуху дуже різняться між собою за станом слуху, здібностями, попередньою підготовкою, мовними традиціями (якою мовою, словесною чи жестовою, користуються батьки) та очікуваннями родини. Саме тому єдиний методичний підхід не може бути оптимальним для всіх. З часу, коли було розпочато організоване навчання дітей зазначеної категорії і до останніх десятиліть для світової, в тому числі української, сурдопедагогіки було типовим протистояння методів, у межах яких віддавалася перевага жестовій чи словесній мові або використовувалися обидві мови (як рівноправні або з домінуванням однієї з них). Один з підходів визнавався прогресивним, найкращим і ставав домінуючим або єдиним дозволеним. Час від часу відбувалася зміна панівного підходу. В останні роки для більшості країн стало типовим співіснування різних підходів, методів і форм навчання. Така варіативність створює можливість для обрання кожній дитині того шляху, який найбільш підходить саме для неї, а, за необхідності, й змінювати його. На нашу думку, розбудова системи освіти дітей з порушеннями слуху в Україні шляхом подальшого збільшення варіативності у методичних підходах та формах навчання пішла б на користь дітям і сприяла б наближенню до світових освітніх стандартів.

Сучасні світові тенденції є стратегічними напрямками розбудови української системи навчання і виховання дітей з порушеннями слуху. Серед найважливіших:

- ✓ впровадження комплексного мультидисциплінарного підходу в супроводі дітей з порушеннями слуху за медико-технічним, педагогічним, психологічним і соціальним напрямками;
- ✓ організація ранньої діагностики, слухопротезування та спеціальної педагогічної допомоги;

- ✓ збереження і реформування мережі спеціальних дошкільних та загальноосвітніх закладів з розширенням функцій (робота з дітьми, які навчаються в інклюзивних закладах, рання допомога, інформаційно-консультативна підтримка);
- ✓ розширення мережі закладів інноваційного типу (реабілітаційних, консультативних центрів, закладів з інклюзивним навчанням);
- ✓ залучення всіх дітей з порушеннями слуху до раннього та дошкільного навчання і виховання;
- ✓ забезпечення варіативності методичних підходів у навчанні дітей та розширення можливостей батьків брати участь у їх виборі.

Поступальний рух у зазначених напрямках, на нашу думку, дозволить наблизити освіту дітей з порушеннями слуху до загальноприйнятих стандартів, підвищить рівень загальноосвітньої підготовки, конкурентоспроможність та можливість максимально й у комфортній для дитини спосіб реалізувати її інтелектуальний та особистісний потенціал.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Засенко В., Колупаєва А. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я/ В. В. Засенко, А. А. Колупаєва // Особлива дитина : навчання і виховання. – 2014. – № 3 (71). – С. 20 – 29.
2. Жук В., Литвинова В., Таранченко О.М., Федоренко О., Шевченко В. Концепція розвитку дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху /Жук В., Литвинова В., Таранченко О.М., Федоренко О., Шевченко В. // Особлива дитина: навчання і виховання. – № 2. – 2014. – С. 38 – 43.
3. О. Таранченко, Федоренко О.Ф. Концепція розвитку національної системи освіти осіб з порушеннями слуху в Україні /О. Таранченко, О. Федоренко // Особлива дитина: навчання і виховання. – № 1. – 2015. – С. 26 – 33.

4. Навчальні програми для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей зі зниженим слухом. Образотворче мистецтво. Я у Світі. Природознавство. Предметно-практичне навчання. Трудове навчання. Основи здоров'я. Сходинки до інформатики / МОН України, Інститут спеціальної педагогіки НАПН України ; [уклад.: Жук В.В., Литвинова В.В., Таранченко О.М., Родименко І.М., Базилевська О.О., Шевченко В.М., Максименко Н.Л., Кострікіна Г.В., Іваннікова Л.В.]. – 2014. – 172 с.
5. Навчальні програми для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для глухих дітей. Українська мова. Літературне читання. Математика / МОН України, Інститут спеціальної педагогіки НАПН України ; [уклад.: Жук В.В., Сусідко Т.О., Мойсеєнко С.Б., Литвинова В.В.]. – 2015. – 199 с.
6. Особливості розвитку, навчання та виховання з порушеннями слуху дошкільного віку: науково-методичний посібник / за ред. Литовченко С.В. – К: Педагогічна думка, 2011. – 128 с.
7. Реалізація оновленого змісту освіти дітей з особливими потребами: початкова ланка: навчально-методичний посібник / Н.Б. Адамюк, Л.Є. Андрусишина, О.О. Базилевська та ін.; НАПН України, Ін-т спец.педагогіки: за ред. В.В. Засенка, А.А. Колупаєвої, Н.О. Макарчук, В.І. Шинкаренко. – Київ, 2014. - 336 с. Розділ III. Навчання дітей з порушеннями слуху – с. 72-114.
8. СТЕЖКИ У СВІТ : програма розвитку дітей дошкільного віку зі зниженим слухом / Жук В.В., Литовченко С.В., Максименко Н.Л. [та ін.]. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. — 248 с.
9. Таранченко О.М. Розвиток системи освіти осіб з порушеннями слуху в контексті поступу вітчизняної педагогічної науки та практики: (монографія) / О.М. Таранченко. – К.: ТОВ «Поліпром», 2013. – 717с.

10. Шевченко В.М. Виникнення і розвиток в Україні спеціальних шкіл для глухонімих у другій половині XIX – початку XX століття : монографія. – К.: 2010. – 263 с.

REFERENCES:

1. Zasenka, V., Kolupaieva A. (2014). Children with special needs: priorities for the national policy in education, social protection and healthcare in Ukraine . *Exceptional child: teaching and upbringing*, 3 (71), 20 – 29. [In Ukrainian]
2. Zhuk V., Lytvynova V., Taranchenko O.M., Fedorenko O., Shevchenko V. *Kontsepsiia rozvytku doshkilnoi osvity ditei z porushenniamy slukhu* / Zhuk V., Lytvynova V., Taranchenko O.M., Fedorenko O., Shevchenko V. // *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*. – № 2. – 2014. – S. 38 – 43. [In Ukrainian]
3. O. Taranchenko, Fedorenko O.F. *Kontsepsiia rozvytku natsionalnoi systemy osvity osib z porushenniamy slukhu v Ukraini* / O. Taranchenko, O. Fedorenko // *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*. – № 1. – 2015. – S. 26 – 33. [In Ukrainian]
4. *Navchalni prohramy dlia pidhotovchoho, 1-4 klasiv spetsialnykh zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv dlia ditei zi znyzhenym slukhom. Obrazotvorche mystetstvo. Ia u Sviti. Pryrodoznavstvo. Predmetno-praktychne navchannia. Trudove navchannia. Osnovy zdorov'ia. Skhodynyky do informatyky* / MON Ukrainy, Instytut spetsialnoi pedahohiky NAPN Ukrainy ; [uklad.: Zhuk V.V., Lytvynova V.V., Taranchenko O.M., Rodymenko I.M., Bazylevska O.O., Shevchenko V.M., Maksymenko N.L., Kostrikina H.V., Ivannikova L.V.]. – 2014. – 172 s. [In Ukrainian]
5. *Navchalni prohramy dlia pidhotovchoho, 1-4 klasiv spetsialnykh zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv dlia hlukhykh ditei. Ukrainska mova. Literaturne chytannia. Matematyka* / MON Ukrainy, Instytut spetsialnoi

pedagogiky NAPN Ukrainy ; [uklad.: Zhuk V.V., Susidko T.O., Moiseienko S.B., Lytvynova V.V.]. – 2015. – 199 s. [In Ukrainian]

6. Osoblyvosti rozvytku, navchannia ta vykhovannia z porushenniamy slukhu doshkilnoho viku: naukovo-metodychnyi posibnyk / za red. Lytovchenko S.V. – K: Pedagogichna dumka, 2011. – 128 s. [In Ukrainian]

7. Realizatsiia onovlenoho zmistu osvity ditei z osoblyvymy potrebamy: pochatkova lanka: navchalno-metodychnyi posibnyk / N.B. Adamiuk, L.Ie. Andrusyshyna, O.O. Bazylevska ta in.; NAPN Ukrainy, In-t spets.pedagogiky: za red. V.V. Zasenka, A.A. Kolupaievoi, N.O. Makarchuk, V.I. Shynkarenko. – Kyiv, 2014. - 336 s. Rozdil III. Navchannia ditei z porushenniamy slukhu – s. 72-114. [In Ukrainian]

8. STEZhKY U SVIT : prohrama rozvytku ditei doshkilnoho viku zi znyzhenym slukhom / Zhuk V.V., Lytovchenko S.V., Maksymenko N.L. [ta in.]. — Kirovohrad : Imeks-LTD, 2014. — 248 s. [In Ukrainian]

9. Taranchenko O.M. Rozvytok systemy osvity osib z porushenniamy slukhu v konteksti postupu vitchyznianoï pedagogichnoi nauky ta praktyky: (monohrafiia) / O.M. Taranchenko. – K.: TOV «Poliprom», 2013. – 717s. [In Ukrainian]

10. Shevchenko V.M. Vynyknennia i rozvytok v Ukraini spetsialnykh shkil dlia hlukhonimykh u druhii polovyni KhIKh – pochatku KhKh stolittia : monohrafiia. – K.: 2010. – 263 s. [In Ukrainian]